

CRNA GORA
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO

Predmetni program

GEOGRAFIJA

VII, VIII i IX razred osnovne škole

Podgorica

2017.

SADRŽAJ

A. NAZIV PREDMETA	3
B. ODREĐENJE PREDMETA	3
C. CILJEVI PREDMETA	4
D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA.....	5
E. OBRAZOVNO-VASPITNI ISHODI PREDMETA.....	5
VII razred	5
VIII razred	11
IX razred	21
F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA	24
G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA DJECI SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I NADARENIM UČENICIMA.....	25
H. VREDNOVANJE OBRAZOVNO-VASPITNIH ISHODA	26
I. USLOVI ZA REALIZACIJU PREDMETA.....	28
ANEKS 1 OPŠTI DIO JAVNO VAŽEĆEG OBRAZOVNOG PROGRAMA ZA OSNOVNO OBRAZOVANJE I VASPITANJE	32

A. NAZIV PREDMETA

GEOGRAFIJA

B. ODREĐENJE PREDMETA

Geografija je opšteobrazovni predmet koji se izučava od VII do IX razreda osnovne škole. Nadovezuje se na sadržaje iz programa Poznavanje prirode i Poznavanje društva. Program Geografije povezan je i s drugim programima iz prirodne i društvene grupe predmeta koji se izučavaju u osnovnoj školi.

Geografija ima važnu ulogu u formiranju učenikove¹ slike o svijetu i razumjevanju pojava i procesa koji u njemu vladaju. Tehnički razvoj, informatički bum te proces globalizacije utiču na život ljudi u različitim djelovima svijeta. Iako sa jedne strane ljudi postaju sve sličniji, istovremeno, zahvaljujući sve većoj dostupnosti informacija, učenici upoznaju razlike među narodima i njihovim kulturama i civilizacijama. Te razlike su pravo bogatstvo, ali mogu biti i izvor sukoba.

Neophodna su nam znanja o svijetu u kome živimo. Upravo u tome je značaj Geografije, jer ona nije puko poznavanje položaja neke države na karti, već poznavanje zakonitosti u prostoru, djelovanja čovjeka i ljudskih zajednica u različitim geografskim sredinama, razvoj stanovništva i naselja u njima, smjenjivanje civilizacija i kultura, nastanak osobina i rasprostanjenost rasa, religija, jezika, naroda u svijetu i njihovo prožimanje.

Geografija je nauka koja prostor istražuje upravo kao sistem: upoznaje elemente, ali daje naglasak na razumjevanju interakcija među tim elementima i procesima koji iz njih slijede. U Geografiji se postavljaju pitanja Gdje?, Kad?, Kako?, Zašto?, ali se ne zadržava samo na tim pitanjima, već pokušava određene pojave uporediti sa sličnim pojavama u drugom prostoru. Zatim pokušava utvrditi posljedice i predviđanja što će se desiti u budućnosti s određenom pojavom ili prostorom. Ova pitanja podstiču radoznalost učenika i zanimanje za svijet u kome živimo, ali razvijaju i intelektualne sposobnosti, posebno uočavanja uzročno – posljedičnih veza. Namjena predmeta je da učenici stiču primjenjiva znanja, koja su im nepohodna za svakodnevni život.

Geografija za osnovnu školu izučava se u trećem ciklusu (VII, VIII i IX razred).

U VII razredu izučava se sa dva časa nedjeljno ili 68 časova na godišnjem nivou, od toga 58 časova obaveznog i 10 časova otvorenog dijela programa, sa 24 časa teorijske nastave i 34 časa vježbi i ostalih vidova nastave.

U VIII razredu izučava se sa dva časa nedjeljno ili 68 časova na godišnjem nivou, od toga 58 časova obaveznog i 10 časova otvorenog dijela programa, sa 26 časova teorijske nastave i 32 časa vježbi i ostalih vidova nastave.

U IX razredu izučava se sa jednim časom nedjeljno ili 31 časom na godišnjem nivou, od toga 26 časova obaveznog i 5 časova otvorenog dijela programa, sa 11 časova teorijske nastave i 15 časova vježbi i ostalih vidova nastave.

---

¹ Svi izrazi koji se u ovom dokumentu koriste u muškom rodu obuhvataju iste izraze u ženskom rodu.

Broj časova namijenjen nastavi predmeta Geografija po razredima

Razred	Sedmični broj časova	Broj časova – obavezni dio (80 - 85%)	Broj časova – otvoreni dio (15 do 20%)	Ukupno časova	Teorijska nastava	Vježbe i ostali vidovi nastave
VII	2	58	10	68	24	34
VIII	2	58	10	68	26	32
IX	1	26	5	31	11	15

C. CILJEVI PREDMETA

Učenici treba da (se):

- usvoje osnovne geografske pojmove, pojave i procese u prostoru;
- usvoje osnovna znanja o prirodno-geografskim i društveno-geografskim procesima i pojavama na lokalnoj, regionalnoj i planetarnoj ravni;
- se osposobe za sticanje prostorne predstave o svom rodnom kraju, regiji, državi i osposobe da dešavanja u svom prostoru precizno lociraju;
- se osposobe da steknu predstavu o globalnom prostoru, njegovom rasporedu, relacijama, uzajamnim vezama i međuticajima;
- upoznaju geografske vrijednosti i osobenosti svog kraja i svoje domovine i razviju pozitivna osjećanja prema njenom prirodnom i kulturnom nasljeđu, stanovništvu i privredi;
- upoznaju dinamiku promjena geografske sredine;
- razviju sposobnost orijentacije i čitanja geografskih karata i njihove upotrebe u nastavi i u svakodnevnom životu;
- upoznaju kako žive i rade ljudi u različitim okruženjima u svijetu, upoznaju bogatstvo razlika naroda na Zemlji i njihov doprinos razvitku savremene civilizacije i uče da razumiju i cijene narode i njihove kulture u svojoj i drugim zemljama;
- usvajaju određena znanja o kontinentima, velikim geografskim cjelinama na pojedinim kontinentima i o mjestu naše države u svijetu;
- razviju sposobnost da razumije ključne probleme koji sve više zaokupljaju savremeno čovječanstvo;
- uoče neophodnost odgovornog korišćenja prirodnih dobara i potrebe očuvanja i unapređenja životne sredine;
- razumiju značaj održivog razvoja;
- razvijaju sposobnost upotrebe jednostavnih metoda geografskog istraživanja;
- razvijaju sposobnost kritičkoga mišljenja (prosuđivanja) i sposobnost rješavanja problema;
- argumentuju i iznose vlastite stavove;
- razvijaju stvaralačke sposobnosti (kreativnost);
- se osposobljavaju za samoorganizovano učenje (učenje učenja);
- razvijaju socijalne kompetencije (saradnja, timski rad, tolerancija...);
- poznaju ljudska prava i prava djece i osposobljavaju se za njihovo poštovanje i sprovođenje;
- razvijaju praktično-radne vještine za svakodnevni život;
- razvijaju sposobnost donošenja odluka o vlastitom profesionalnom razvoju.

D. POVEZANOST SA DRUGIM PREDMETIMA I MEĐUPREDMETNIM TEMAMA

Korelacije omogućavaju funkcionalno povezivanje sadržaja različitih predmeta u jedinstven nastavni proces obrazovanja i vaspitanja. Prilikom planiranja treba imati u vidu i povezanost sadržaja u okviru samog predmeta. Geografija kao nauka koja predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka podrazumijeva korišćenje dostignuća iz drugih nauka.

U osnovnoj školi neophodna je povezanost Geografije sa Prirodom i društvom i Poznavanjem društva (razredna nastava) kada se uče prvi geografski pojmovi, upoznaje bliža okolina i drugi sadržaji neophodni za kasnije razumijevanje geografskih sadržaja.

Teme kao što su: Biljni i životinjski svijet, Zaštita životne sredine, Vasiona i kosmos, čine nastavu povezuju nastavu Geografije programima Biologije i Prirode, odnosno Matematike i Fizike. Raznovrsnim istraživanjima, ispitivanjima, izvođenjem oglada uspostavlja se veza sa Hemijom. Sadržaji iz Istorije često su povezani sa sadržajima Geografije kroz teme pomoću kojih se stiču znanja o istorijskim karakteristikama, kulturnom nasljeđu i stanovništvu, prije svega svoje domovine, a onda i drugih država svijeta.

Nastava Geografije je povezana sa kretanjem, čime se uspostavlja neposredna veza sa nastavnim predmetom Fizičko vaspitanje. Učeci različite države svijeta, uz njihovu muziku organizuje se relaksirajuća nastava. Izrada karata, modela, crteža, shema, postera, plakata, grafikona, dijagrama i tabela uspostavlja se veza sa Likovnom kulturom, Informatikom sa tehnikom, Matematikom. Sadržaji nastave stranih jezika povezani su sa sadržajem Geografije, prije svega kroz teme pomoću kojih se izučavaju geografske karakteristike država čiji se jezik izučava. Razvijanje jezičkih vještina u direktnoj je vezi sa nastavom Crnogorskog-srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i književnosti, kao i sa književnim djelima koja se odnose na geografske sadržaje.

Međupredmetni sadržaji doprinose integrativnom pristupu opšteg obrazovanja i u većoj mjeri povezuju sadržaje pojedinih predmeta. Da bi se ostvarili u nastavi, neophodna je saradnja nastavnika u školi, pažljiva i zajednička izrada godišnjih planova rada nastavnika.

E. OBRAZOVNO-VASPIITNI ISHODI PREDMETA

VII razred

Obrazovno-vaspiti ishod 1

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da objasni geografiju kao nauku i nastavni predmet.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- Objasni predmet proučavanja Geografije;
- navede podjelu geografije;
- upoređuju geografske discipline.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda

Prilikom planiranja nastavnog sadržaja nastavnik treba da vodi računa o sposobnostima i uzrastu učenika, njegovim potrebama i interesovanjima, uslovima i nastavnim sredstvima kojima škola raspolaže.

- a) **Sadržaji/pojmovi** – fizička geografija, društvena geografija, regionalna geografija
- b) **Aktivnosti učenja** – Primjenjujući prethodno stečana znanja i iskustva, daju primjere za predmet izučavanja geografije.
- c) **Broj časova realizacije** 1+1

Obrazovno-vaspitni ishod 2

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da objasni pojam kosmosa i položaj Zemlje u Sunčevom sistemu.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- definiše pojam kosmos;
- nabroji i opisuje nebeska tijela;
- klasifikuje nebeska tijela;
- predstavi Sunčev sistem;
- objasni pojam gravitacija;
- prikazuje položaj Zemlje u Sunčevom sistemu;
- upoređuje različita nebeska tijela u Sunčevom sistemu.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik treba da upućuje učenike na različite izvore informacija, pomaže im da povezuju prethodna i novostečena znanja i da takva znanja upotrebljavaju u svakodnevnom životu. Nastavnik podstiču učenike na razmišljanje, na pronalaženje sličnosti i razlika na konkretnim primjerima kao i na primjenu aktivnih metoda nastave.

- a) **Sadržaji/pojmovi** – kosmos, vasiona, nebo, nebeska tijela, gravitacija, Sunčev sistem
- b) **Aktivnosti učenja** - Uz odgovarajući slikovni material-shema, filmova, učenici prepoznaju nebeska tijela; sakupljaju materijal (ilustracije, tekstove) o ovoj temi; posmatraju zvijezde, meteore, Mjesec, prave bilješke, i na osnovu toga razgovaraju, komentarišu i iznose zapažanja.
- c) **Broj časova realizacije** 1+2

Obrazovno-vaspitni ishod 3

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da opiše kretanja Zemlje i objasni posljedice njenih kretanja.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- opiše kretanje Zemlje oko svoje ose;
- objasni posljedice kretanja Zemlje oko svoje ose;
- obrazloži kretanje Zemlje oko Sunca;
- analizira posljedice kretanja Zemlje oko Sunca;
- navede toplotne pojaseve;
- upoređuje toplotne pojaseve;
- analizira položaj Crne Gore u odnosu na toplotne pojaseve;
- navodi argumente kako posljedice kretanja Zemlje utiču na život i rad ljudi.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik treba što više da primjenjuje aktivne oblike i metode rada koje se fokusiraju na učeničku aktivnost i saradnju. Treba da podstiče interakciju nastavnik-učenik i razmjenu informacija između samih učenika. Osnovu učenja treba da predstavljaju vlastita iskustva učenika i opservacije koje su prikupljene sa različitih mjesta.

a) Sadržaji/pojmovi: rotacija, zemljina osa, dan, noć, revolucija, toplotni pojasevi, godišnja doba

b) Aktivnosti učenja: Eksperimentišu u zatamnjenoj prostoriji/učionici sa modelom Zemlje i izvorom svjetlosti; koristeći telurijum i globus, demonstriraju kretanje Zemlje oko Sunca; na osnovu fotografije, filma prepoznaju godišnja doba i toplotne pojaseve; pišu tekst u kojem će opisati uslove života i rada ljudi u pojedinim pojasevima i godišnjim dobima, kao i na prostoru Crne Gore.

c) Broj časova realizacije 2+4

Obrazovno-vaspitni ishod 4

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da obrazloži i primijeni predstavljane Zemljine površine i da se orijentiše na karti i u prirodi.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navodi načine prikazivanja Zemljine površine i upoređuje ih;
- klasifikuje elemente geografske karte;
- predstavi geografske sadržaje na kartama;
- objasni pojmove: *uporednici, meridijani, ekvator, povratnici, polarnici, Grinič;*
- određuje geografsku širinu i dužinu na karti;
- izračuna položaj neke tačke na karti;
- primjenjuje orijentaciju na kartu i različite metode orijentacije u prirodi.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Rad sa kartama u nastavi treba da zauzima značajno mjesto, jer se karta ne usvaja odjednom. Rad sa kartama učenici treba da savladaju postepeno, pomoću planskog i strpljivog rada nastavnika. Najprihvatljiviji i najadekvatniji način rada je početi od predstava i pojmova u prostoru, predavljanju, orijentaciji, pa tek onda prelaziti na složenije zadatke.

Nastavnik treba sa učenicima da planira terenski rad, naročito kada se uvježbava orijentacija.

a) Sadržaji/pojmovi: elementi karte, uporednici, podnevc, ekvator, Grinič, geografska širina, geografska dužina, nadmorska visina, relativna visina, orijentacija, razmjer, razmjernik, izohipse, izobate

b) Aktivnosti učenja: Učenici prave tekstualni opis određenog prostora na osnovu dogovorenih kartografskih znakova; crtaju kartografske znakove i nijeme karte; pokazuju na karti njene elemente, izrađuju najjednostavniji plan svoga kraja; određuje položaj tačaka na globusu i karti; orijentišu se u dvorištu škole.

c) Broj časova realizacije 3+5

Obrazovno-vaspitni ishod 5

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da objasni građu i sastav Zemlje i Zemljine kore i uticaj unutrašnjih i spoljašnjih sila na stvaranje i oblikovanje reljefa na Zemlji.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navede i opiše unutrašnje omotače Zemlje;

- razlikuje kontinentalnu i okeansku koru;
- upoređuje kontinente i okeane s obzirom na veličinu, položaj i razuđenost obala;
- razlikuje stijene od kojih je građena Zemljina kora;
- objasni uticaj unutrašnjih sila na formiranje reljefa;
- demonstrira na karti svijeta najkrupnije oblike reljefa;
- objasni nastanak planina – nabranih, gromadnih, vulkanskih;
- klasifikuje planine i ravnice po visini;
- razlikuje oblike reljefa u svom kraju;
- objasni nastanak vulkana i zemljotresa;
- navede opasnosti koje nastaju od vulkana i zemljotresa i obrazlože posljedice ovih aktivnosti;
- navede glavni izvor spoljašnjih sila;
- objasni proces erozije i akumulacije;
- razlikuje erozivne i akumulativne oblike reljefa nastale radom riječnih voda;
- navede primjere riječne erozije;
- objasni kako morska voda oblikuje reljef;
- objasni kako voda svojim rastvaračkim dejstvom oblikuje reljef;
- navede i uporedi kraške oblike reljefa;
- objasni kako vjetar oblikuje reljef;
- objasni kako led oblikuje reljef;
- kritički vrednuje uticaj promjena u prirodi nastalih mijenjanjem reljefa;
- daje argumente – pozitivne i negativne.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Kada je riječ o reljefu, akcentat treba da bude na onome što je učenicima najbliže – reljef njihovog kraja. U tom smislu nastavnik treba da planira terenski rad sa ciljem posmatranja, istraživanja, prikupljanja podataka i različitog materijala, upoređivanja oblika reljefa u njihovom kraju i okolini.

a) Sadržaji/pojmovi: Zemljino jezgro, omotač jezgra, Zemljina kora, litosfera, kontinenti, okeani, stijene, litosferne ploče, unutrašnje sile, nabiranje, rasijedanje, planine, ravnice, vulkani, magma, lava, zemljotresi, epicenter, hipocentar, spoljašnje sile, erozija, akumulacija, riječno korito, aluvijalne ravnice, delte, krečnjak, klif, dine, lednik, morena

b) Aktivnosti učenja: Koristeći model Zemlje opisuju izgled njene površine, pokazuju i imenuju velike djelove kopna i voda; koristeći odgovarajući slikovni material (film) upoređuju preovlađujuće oblike reljefa na Zemljinoj površini; sakupljaju interesantne stijene iz svog kraja i formiraju odjeljenjsku zbirku; rade kraće Power Point prezentacije na datu temu.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 4+5

Obrazovno-vaspitni ishod 6

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da objasni procese u atmosferi, objasni elemente i faktore koji utiču na klimu.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navede elemente vazduha;
- vrednuje značaj vazduha za planetu Zemlju;
- objašnjava procese i pojave u atmosferi;
- navede i objašnjava vremenske/klimatske elemente;
- navede klimatske faktore;
- objašnjava uticaj klimatskih faktora na klimu;
- upoređuje klimatske tipove na Zemlji;
- zaključuje o uslovima za život.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnicima se preporučuje da u

okviru svake tematske cjeline obrade i odgovarajuće sadržaje iz neposredne okoline, vodeći računa o usklađenosti sadržaja, kako bi učenici mogli praviti poređenja određenih nastavnih sadržaja sa njima poznatim i bliskim iz neposrednog okruženja.

Nastavnik treba da planira posjetu meteorološkoj stanici.

Zapažanja o vremenskim promjenama učenici unose u sheme koristeći jednostavne simbole. Aktivnost je svakodnevna i posvećuje joj se malo vremena.

a) Sadržaji/pojmovi: atmosfera, vrijeme, klima, vremenski/klimatski elementi, klimatski faktori, klimatski tipovi

b) Aktivnosti učenja: Najjednostavnijim eksperimentom dokazuju prisustvo kiseonika i ugljendioksida u vazduhu; na konkretnom primjeru daju mišljenje o značaju vazduha za život; koristeći vremensku prognozu učenici objašnjavaju elemente klime.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 3+5

Obrazovno-vaspitni ishod 7

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da objasni osnovne pojave i oblike voda na Zemlji i njihov značaj za život.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- objasni proces kruženja vode u prirodi i nastanak padavina;
- razlikuje osnovne oblike i pojave voda (okeani, mora, jezera, lednici, rijeke);
- razlikuje oblike razuđenosti obala;
- objasni osobine i kretanje morske vode (talasi, plima, osjeka, morske struje);
- objasni pojmove: podzemne vode, izvor, vrelo, vrulja, ušće, delta, vodostaj; riječno korito, riječna mreža, riječni sistem;
- analizira problem nestašice čiste vode;
- prosuđuje o problemu zagađenja voda.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik treba da povezuje gradivo s postojećim školskim i vanškolskim znanjima i iskustvima učenika.

Nastavnik treba da upućuje i podstiče učenike da iz literature, s interneta, iz medija, audio i video-zapisa sistematski prikupljaju informacije o ovoj temi. Posebno treba da naglašava problem zagađenosti voda i sve veći problem nestašice čiste vode. Sadržaj ove nastavne teme nastavnik obogaćuje filmskim, tekstualnim, ilustrativnim materijalom. Nastavnik planira posjetu nekom od vodnih objekata u kraju i okolini. Učenici prikupljaju određeni materijal i obavljaju jednostavna ispitivanja (neposredno ili u školi).

a) Sadržaji/pojmovi: hidrosfera, ostrva, poluostrva, zalivi, moreuzi, zemljouzi, plima, osjeka, morske struje, salinitet, podzemne vode, izvor, vrelo, vrulja, ušće, delta, vodostaj, riječno korito, kanjon, riječna mreža, riječni sistem

b) Aktivnosti učenja: Na konkretnom primjeru učenici analiziraju značaj voda za život; na karti svijeta pokazuju najveća ostrva, poluostrva, zalive, moreuze; na nijemoj karti svijeta različitim bojama unose tople i hladne morske struje; rade esej na temu: Vode mog kraja.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 4+5

Obrazovno-vaspitni ishod 8

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da objasni geografsku zonalnost, zašto se od ekvatora ka polovima mijenja biljni i životinjski svijet i objasni njihov uticaj na život na Zemlji.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- definiše geografsku zonalnost;
- nabroji prirodne zone idući od ekvatora ka polovima;

- donese zaključak o uzrocima geografske zonalnosti;
- upoređuje prirodne zone;
- opisuje biljni i životinjski svijet;
- procjenjuje mogućnosti za život;
- objasni značaj šuma za život na Zemlji;
- procjenjuje negativan odnos čovjeka prema biljnom i životinjskom svijetu.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik treba da aktivira korišćenje prethodnih znanja i iskustava učenika i da ih podstiče na otkrivanje uzročno-posljedičnih veza. Nastavnik treba posebno da ukaže na posljedice uništavanja, krčenja i propadanja šuma, šumskih požara kao i na ugroženost pojedinih biljnih i životinjskih vrsta od strane čovjeka.

a) Sadržaji/pojmovi: biosfera, geografska zonalnost, prirodne zone, tropska kišna šuma, savana, polupustinja, pustinja, stepa, sredozemna (suptropska) šuma, listopadna i mješovita šuma, tajga, tundra, polarna pustinja

b) Aktivnosti učenja: Koristeći odgovarajuće izvore, učenici prave radove na temu prirodnih zona i biljnog i životinjskog svijeta u njima; na nijemoj karti svijeta različitim bojama označavaju prirodne zone; diskutuju na temu pozitivnih i negativnih uticaja čovjeka na biljne i životinjske zajednice; prikupljaju i vrše selekciju materijala za izradu odjeljenjskih, grupnih ili individualnih herbarijuma.

c) Broj časova realizacije (okvirno)- 2+2

Obrazovno-vaspitni ishod 9

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da objasni pojam stanovništva, elemente i različite strukture stanovništva.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- objasni pojam stanovništva;
- upoređuje elemente stanovništva (broj, gustinu naseljenosti, prirodni priraštaj, migracije);
- razlikuje faktore koji utiču na kretanje stanovništva;
- izračuna gustinu naseljenosti i prirodni priraštaj;
- objasni pojmove natalitet, mortalitet;
- obrazloži prirodne uslove za naseljenost, naseljeni i nenaseljeni dio Zemljine površine;
- objasni strukture stanovništva;
- objasni pojam naselja;
- upoređuje gradska i seoska naselja;
- razlikuje tipove naselja;
- objašnjava pojam urbanizacija.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: U nastavi geografije se srećemo sa mnoštvom geografskih informacija, pojmova, naziva, statističkih podataka. U tom pogledu veoma je važno da se razvijaju sposobnosti za najlakše i najbrže usvajanje, obradu i primjenu geografskih informacija. Prilikom obrade ove teme nepohodna je uoptreba statističkih podataka. Nastavnici treba da koriste one metode i aktivnosti koje će podsticati i razvijati sposobnosti klasifikacije i sistematizacije, izdvajanje bitnog od nebitnog, kao i uočavanje važnih podataka i činjenica.

a) Sadržaji/pojmovi: stanovništvo svijeta, gustina naseljenosti, natalitet, mortalitet, prirodni priraštaj, strukture stanovništva (starosna, rasna, polna, religijska, jezička, nacionalna, obrazovna), migracije, naselja - seoska i gradska, urbanizacija

b) Aktivnosti učenja: Na karti svijeta učenici pronalaze naseljena i nenaseljena područja; prepoznaju na fotografijama pojedine rase naroda; prave panoe na temu religije svijeta; na

osnovu datih podataka izrađuju grafikone prirodnog kretanja stanovništva.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 2+3

Obrazovno-vaspitni ishod 10

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da razlikuje prirodnu i geografsku sredinu, prirodne resurse, privredne djelatnosti i objasni pojam geografske regije.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- upoređuje prirodnu i geografsku sredinu;
- identifikuje aktivnosti kojima čovjek zagađuje prirodnu sredinu;
- kritikuje negativan odnos čovjeka prema prirodnoj sredini;
- razlikuje obnovljive i neobnovljive resurse;
- objasni značaj energetske resursa;
- daje primjere sekundarnih sirovina;
- objasni pojam privrede;
- razlikuje privredne djelatnosti;
- zaključuje o značaju privrednog razvoja;
- analizira uticaj prirodnih i društvenih faktora na razvoj privrede;
- opisuje geografske regije.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik motiviše učenike da koriste već stečena znanja i povezuju ih sa sopstvenim iskustvom; da samostalno istražuju i uče. Nastavnici treba da podstiču i razvijaju sposobnosti klasifikacije i sistematizacije, odvajanja bitnog od nebitnog i uočavanje važnih podataka i činjenica.

a) Sadržaji/pojmovi: prirodna sredina, geografska sredina, prirodni resursi, sirovine, privreda, privredne djelatnosti, geografska regija

b) Aktivnosti učenja: Učenici određuju osobine prirodne i geografske sredine na konkretnom primjeru, daju primjere obnovljivih i neobnovljivih resursa; klasifikuju ljudske aktivnosti u odgovarajuće privredne djelatnosti; objašnjavaju uticaj prirodnih i društvenih faktora na privredu; prave panoe na temu zagađenja prirode i zaštite prirodne sredine svog kraja; pronalaze na geografskoj karti veće regije svijeta.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 2+2

VIII razred

Obrazovno-vaspitni ishod 1

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da odredi granice i regije, objasni prirodne i društvene karakteristike Evrope.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- na karti demonstrira granice Evrope;
- objasni geografski položaj;
- upoređuje obale Evrope;
- navodi i pokazuje na karti najveće oblike horizontalne razuđenosti (ostrva, poluostrva, mora, zalive, moreuze);
- objasni reljef Evrope;
- pokazuje na karti najveće oblike vertikalne razuđenosti Evrope (planine, nizije);
- klasifikuje planine po različitim kriterijumima;

- opisuje nizije i prosuđuje o uslovima života;
- objašnjava geografske faktore koji utiču na klimu kontinenta;
- razlikuje klimatske tipove i zaključuje o uslovima života;
- opisuje vode Evrope (rijeke, jezera);
- pokazuje na karti najznačajnije rijeke i jezera Evrope;
- analizira načine njihovog korišćenja i doprinos privređivanju;
- na nijemoj karti označava rijeke i jezera Evrope;
- upoređuje biljne životinjske zajednice;
- objasni elemente i strukturu stanovništva;
- obrađuje informacije o stanovništvu na osnovu datih parametara;
- izrađuje dijagrame na osnovu ogovarajućih parametara;
- objašnjava ciljeve Evropske unije;
- razlikuje geografske regije Evrope;
- demonstrira na karti geografske regije Evrope;
- izrađuje kartu regija Evrope.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik treba da navodi učenike da koriste prethodna znanja i vlastita iskustva na novim sadržajima i podstiče ih na kritičko mišljanje. Posebno treba da insistira na kartografskoj pismenosti i upotrebi geografskih karata različitog sadržaja i razmjera. Nastavnik treba da podstiče učenike na samostalni rad, korišćenje različitih izvora znanja i važnost korišćenja interneta u nastavi Geografije. Prilikom obrade sadržaja, akcenat treba da bude na karakteristikama evropskog kontinenta i regija. Privredne karakteristike treba da se obrađuju kroz regionalni pregled.

a) Sadržaji/pojmovi: Evropa, geografski položaj, velika geografska otkrića, obale, stare planine, mlade planine, nizije, klimatski tipovi, morski slivovi, rijeke, jezera, prirodne zone, narodi Evrope, migracije, religije, Evropska unija, regije Evrope

b) Aktivnosti učenja: Na fizičko-geografskoj karti svijeta i Evrope pokazuju granice Evrope i opisuju geografski položaj; pokazuju veća ostrva, poluostrva, mora, zalive, moreuze; koristeći odgovarajuće izvore i internet prave radove na temu prirodnih karakteristika Evrope (reljefa, klime, voda, biljnog i životinjskog svijeta); koristeći odgovarajuće pokazatelje, upoređuju stanovništvo Evrope; rade plakate na datu temu.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 3+3

Obrazovno-vaspitni ishod 2

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da opiše geografski položaj i objasni prirodne i društvene karakteristike Južne Evrope.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- na karti demonstrira granice Južne Evrope;
- opisuje geografski položaj;
- navodi i pokazuje na karti najveće oblike horizontalne razuđenosti (ostrva, poluostrva, mora, zalive, moreuze);
- objasni reljef Južne Evrope;
- imenuje i upoređuje planine prema određenim parametrima;
- objasni posljedice rada vulkana i pojave zemljotresa;
- opisuje nizije i zaključuje o uslovima života;
- objasni karakteristike sredozemne klime;
- procjenjuje značaj Sredozemnog mora i sredozemne klime za život ljudi;
- opisuje vode (rijeke, jezera) i demonstrira na karti;
- predviđa mogućnost korišćenja izvorskih, podzemnih, riječnih i jezerskih voda;

- opisuje karakteristični biljni svijet;
- objasni elemente i strukturu stanovništva;
- vrednuje prirodne resurse;
- daje primjere međuzavisnosti prirode i privrede;
- navodi i pokazuje na karti države Južne Evrope i njihove glavne gradove;
- razlikuje države u regionu.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik treba da organizuje aktivnosti na izradi projektnog rada, organizuje rad u grupama ili parovima, pruža pomoć u prikupljanju materijala, daje instrukcije u vezi sa korišćenjem prikupljenog materijala, podstiče učenike da preuzimaju inicijativu, postavljaju pitanja, slobodno iznose mišljenje, prosuđuju, vrednuju. Države ne treba posebno obrađivati, ukazati samo na prepoznatljivost najrazvijenijih država kao predstavnika regije.

a) Sadržaji/pojmovi: Sredozemlje, Mediteran, Pirinejsko poluostrvo, Balkansko poluostrvo, Apeninsko poluostrvo, Gibraltarski moreuz, Bosfor, Dardaneli, Pirineji, Alpi, Dinarske planine, Stara planina, Vezuv, Etna, Padska nizija, sredozemna klima i vegetacija, masline, vino, turizam, Rim, Madrid

b) Aktivnosti učenja: Na fizičko-geografskoj karti Evrope učenici pokazuju granice Južne Evrope i opisuju geografski položaj; imenuju i pokazuju veća ostrva, poluostrva, mora, zalive, moreuze, planine, ravnice; koristeći odgovarajuće izvore i internet prave radove na temu prirodnih karakteristika Južne Evrope; izrađuju vizit-kartu Južne Evrope.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 2+3

Obrazovno-vaspitni ishod 3

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da opiše geografski položaj, da objasni njene prirodne i društvene karakteristike Zapadne Evrope.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- na karti demonstrira granice Zapadne Evrope;
- objasni geografski položaj;
- navodi i pokazuje na karti najveće oblike horizontalne razuđenosti;
- objasni pojmove: polder, estuar, klif;
- objasni posljedice uticaja Atlantskog okeana na prirodu Zapadne Evrope;
- objasni reljef Zapadne Evrope;
- upoređuje atlantsku i mediteransku klimu;
- opisuje vode (rijeke, jezera) i demonstrira na karti;
- vrednuje značaj voda za život;
- izdvaja karakterističan biljni svijet;
- objasni elemente i strukturu stanovništva;
- uz pomoć karte objasni prostorni razmještaj stanovništva i većih gradskih naselja;
- objasni visoko razvijenu privredu;
- navodi i pokazuje na karti države Zapadne Evrope i njihove glavne gradove.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Preporučuju se različiti načini motivacije učenika na času: od savremenog audio-vizuelnog materijala, video snimaka, filmova, pisanih dokumenata, statistike, priča, do slušanja muzike koje pomažu učeniku da formira sliku o životu ljudi na određenom prostoru. Važno da učenik samostalno nauči da istražuje, procjenjuje, prilagođava i koristi informaciju.

Države ne treba posebno obrađivati. U okviru regije ukazati na one karakteristike po kojima su najrazvijenije države Zapadne Evrope prepoznatljivije u Evropi i svijetu.

<p>a) Sadržaji/pojmovi: Atlantski okean, Velika Britanija, Irska, golfska struja, estuari, polderi, klifovi, atlantska klima, Temza, Sena, Lamanš, industrijska revolucija, visoko razvijena industrija, London, Pariz</p> <p>b) Aktivnosti učenja: Uz pomoć odgovarajuće geografske karte, slikovnog materijala, filma, učenici upoređuju atlantsku i sredozemnu obalu; rade Power Point prezentacije na zadatu temu.</p> <p>c) Broj časova realizacije (okvirno) 2+3</p>
<p>Obrazovno-vaspitni ishod 4 <i>Na kraju učenja učenik će biti sposoban da opiše geografski položaj i da objasni prirodne i društvene karakteristike Srednje Evrope.</i></p>
<p>Ishodi učenja <i>Tokom učenja učenik će moći da:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - na karti demonstrira granice Srednje Evrope; - vrednuje tranzitni položaj; - opisuje obale Srednje Evrope; - analizira reljef Srednje Evrope; - izdvaja faktore koji utiču na klimu Srednje Evrope; - ukazuje na značaj rijeke Dunav; - opisuje karakterističan biljni svijet; - uočava na karti prostorni razmještaj stanovništva i većih gradskih naselja; - interpretira statističke podatke o stanovništvu i privredi; - dovodi u vezu prirodne resurse i privredni razvoj; - navodi i pokazuje na karti države Srednje Evrope i njihove glavne gradove.
<p>Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitanog ishoda: Prilikom planiranja časa, nastavnik treba da ima na umu cilj (šta treba postići časom), koji je najbolji način za postizanje cilja i kojim sredstvima raspolaže. Učenici treba u najvećoj mjeri da učestvuju u svim fazama nastave. Nastavnik treba da podstiče učenike da međusobno sarađuju i razmjenjuju znanja, omogućava učenicima da postavljaju pitanja, da rade u grupama, tragaju za odgovorima i istražuju. Države ne treba posebno obrađivati. U okviru regije ukazati na one karakteristike po kojima su najrazvijenije države Srednje Evrope prepoznatljive u Evropi i svijetu.</p> <p>a) Sadržaji/pojmovi: Baltičko more, Crno more, tranzit, srednjoevropske luke, Kilski kanal, Alpi, Karpati, Srednjoevropska nizija, Panonska nizija, Vlaška nizija, Srednjoevropsko pobrđe, lednička jezera, Rajna, Majna, Dunav, visoko razvijena privreda</p> <p>b) Aktivnosti učenja: Učenici prikupljaju određeni materijal na datu temu; istražuju, sređuju i interpretiraju podatke; diskutuju na temu zaštite prirode i očuvanja prirodnih vrijednosti.</p> <p>c) Broj časova realizacije (okvirno) 2+3</p>
<p>Obrazovno-vaspitni ishod 5 <i>Na kraju učenja učenik će biti sposoban da opiše geografski položaj i da objasni prirodne i društvene karakteristike Sjeverne Evrope.</i></p>
<p>Ishodi učenja <i>Tokom učenja učenik će moći da:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - na karti demonstrira granice Sjeverne Evrope; - upoređuje položaj Sjeverne Evrope sa ostalim regijama Evrope; - opisuje obale Sjeverne Evrope i demonstrira na karti; - objasni pojmove: fjord, fjeld; - analizira reljef Sjeverne Evrope; - izdvaja faktore koji utiču na klimu Sjeverne Evrope;

<ul style="list-style-type: none"> - objasni pojavu polarne noći i polarnog dana; - opisuje polarnu svjetlost; - opisuje karakteristične vode (rijeke, jezera) i demonstrira na karti; - dovodi u vezu uticaj klime na biljni svijet; - uočava na karti prostorni razmještaj stanovništva i većih gradskih naselja; - interpretira statističke podatke o stanovništvu i privredi; - navodi prirodne resurse; - procjenjuje privredni razvoj; - navodi i pokazuje na karti države Sjeverne Evrope i njihove glavne gradove.
<p>Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Sadržaj ove nastavne teme nastavnik treba da dopunjuje upotrebom audio-vizuelnog materijala, filma, TV-a , CD-a i muzike. Nastavnik treba da koristi odgovarajuće geografske karte u svim fazama nastavnog procesa i da insistira kod učenika na njenom korišćenju. Učenike treba upućivati na samostalan rad uz upotrebu interneta i raznovrsne literature.</p> <p>Države ne treba posebno obrađivati. U okviru regije ukazati na one karakteristike po kojima su najrazvijenije države Sjeverne Evrope prepoznatljive u Evropi i svijetu.</p> <p>a) Sadržaji/pojmovi: Skandinavsko poluostrvo, Norveško more, Baltičko more, Nordkap, fjord, fjeld, lednička jezera, Baltički štit, polarna svjetlost, polarna noć/dan, most Eresund, ribolov, pomorstvo</p> <p>b) Aktivnosti učenja: Prikupljaju i vrše selekciju materijala za obradu zajedničke teme: Geografija zemalja bijele noći; rade kraće Power Point prezentacije i izrađuju kviz pitanja.</p> <p>c) Broj časova realizacije (okvirno) 1+2</p>
<p>Obrazovno-vaspitni ishod 6 <i>Na kraju učenja učenik će biti sposoban da opiše geografski položaj i razuđenost obale Istočne Evrope, da objasni njene prirodne i društvene karakteristike.</i></p>
<p>Ishodi učenja</p> <p>Tokom učenja učenik će moći da:</p> <ul style="list-style-type: none"> - na karti demonstrira granice Istočne Evrope; - upoređuje položaj Istočne Evrope sa ostalim regijama Evrope; - opisuje obale Istočne Evrope; - analizira reljef Istočne Evrope; - izdvaja faktore koji utiču na klimu Istočne Evrope; - ukazuje na značaj rijeke Volge, Dnjepra i Kaspijskog jezera; - opisuje karakteristični biljni svijet; - uočava na karti prostorni razmještaj stanovništva i većih gradskih naselja; - interpretira statističke podatke o stanovništvu i privredi; - dovodi u vezu prirodne resurse i privredni razvoj; - navodi i pokazuje na karti države Istočne Evrope i njihove glavne gradove.
<p>Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik treba da primjenjuje aktivne oblike i metode rada koje se fokusiraju na učeničku aktivnost i saradnju, koje podstiču i razvijaju sposobnost klasifikacije i sistematizacije, izdvajanje bitnog od nebitnog, kao i uočavanje važnih podataka i činjenica. Statističke podatke koristiti samo ilustrativno ili komparativno.</p> <p>Države ne treba posebno obrađivati. U okviru izučavanja regije ukazati na osnovne prirodne i društvene karakteristike po kojima su države Istočne Evrope prepoznatljive u Evropi i svijetu.</p> <p>a) Sadržaji/pojmovi: Sjeverno-ledeni okean, Arktik, Barenovo more, Baltičko more, Bijelo more, Crno more, Istočnoevropska nizija, Valdajsko pobrđe, Ural, Kavkaz, kontinentalna klima, klima tundre, tajge, mješovite šume, stepe, Volga, Onjega, Ladoga, Povolžje, nafta,</p>

plin, rudarstvo, industrija

b) Aktivnosti učenja: Učenici na karti lociraju oblast Istočne Evrope; pronalaze dominantne oblike reljefa; rade vizit kartu Istočne Evrope koristeći grafikone i tabele. Analiziraju sastav stanovništva i pronalaze uzroke velikih kontrasta koncentracije stanovništva.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 2+2

Obrazovno-vaspitni ishod 7

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da opiše geografski položaj Azije, objasni njene prirodne i društvene karakteristike i da razlikuje regije.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- odredi geografski položaj Azije i demonstrira na karti;
- imenuje i pokaže na karti karakteristične oblike razuđenosti;
- opisuje reljef i demonstrira na karti;
- vrednuje uslove života;
- izdvaja faktore koji utiču na klimu kontinenta;
- razlikuje klimatske tipove;
- navodi najznačajnije vodene površine i demonstrira na karti;
- kritički vrednuje značaj voda u Aziji;
- izdvaja karakteristični biljni i životinjski svijet;
- uz pomoć karte objasni prostorni razmještaj stanovništva i naselja;
- prepozna karakteristične rase;
- interpretira tabelarne podatke o stanovništvu;
- navodi prirodna bogatstva i proizvode po kojima su azijske zemlje prepoznatljive u svijetu;
- uočava ekonomski značaj Japana, Kine i Indije;
- izdvaja regionalne cjeline u Aziji na osnovu prirodnih i društvenih karakteristika;
- pokazuje na karti regije Azije i prepoznaje države tih regija.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik treba da koristi geografsku kartu u svim fazama nastavnog procesa i na svim tipovima časova. Upućuje učenike na korišćenje raznovrsnih izvora znanja, dopunjujući sadržaje audio-vizuelnim materijalima, filmovima. S obzirom da se Azija izučava kao cjelina, prilikom proučavanja regija nije potrebno ponavljati sadržaje. Preporučujemo da u ovom dijelu programa nastavnik organizuje izradu odgovarajućih radova učenika (seminarski radovi, panoi, projekti). Nastavnici treba da podstiču i razvijaju sposobnosti klasifikacije i sistematizacije, odvajanje bitnog od nebitnog i uočavanje važnih podataka i činjenica. Nastavnik upućuje učenike da sređuju, klasifikuju i izlažu prokupljeni materijal i podstiče argumentovanu diskusiju.

a) Sadržaji/pojmovi: geografski položaj, razuđene obale, prirodne i društvene karakteristike, nafta, demografska eksplozija, regionalne specifičnosti

b) Aktivnosti učenja: Učenici na karti određuju geografski položaj upoređujući ga sa drugim kontinentima, posebno sa Evropom i Amerikom; nakon posmatranja filma o Himalajima, velikim visoravnima i nizijama Azije, razgovaraju o uslovima života; sakupljaju, obrađuju i interpretiraju materijal sa interneta na temu karakterističnih azijskih voda; rade pano na temu biljnog i životinjskog svijeta; diskutuju na temu "demografska eksplozija"; rade projekat na temu: Prirodna bogatstva Azije i način iskorišćavanja; izdvajaju na karti regije Azije.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 4+4

Obrazovno-vaspitni ishod 8

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da opiše geografski položaj, da objasni njene prirodne i društvene karakteristike i da razlikuje regije Afrike.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- odredi geografski položaj kontinenta i demonstrira ga na karti;
- imenuje i pokazuje na karti karakteristične oblike razuđenosti;
- opisuje reljef kontinenta;
- analizira faktore koji utiču na klimu;
- razlikuje klimatske tipove;
- objasni smjenjivanje klimatskih i biljnih zona;
- navodi najznačajnije vodne objekte (rijeke, jezera) i demonstrira ih na karti;
- analizira posljedice nestašice pitke vode;
- prepozna karakteristični biljni i životinjski svijet;
- uočava na karti prostorni razmještaj stanovništva i naselja;
- opisuje karakteristične rase;
- interpretira tabelarne podatke o stanovništvu;
- navodi probleme afričkog stanovništva;
- navodi prirodna bogatstva i dovodi ih u vezu sa privrednim razvojem;
- objašnjava pojmove: kolonija, neokolonijalizam;
- navodi proizvode po kojima su afričke zemlje prepoznatljive u svijetu;
- izdvaja regionalne cjeline u Africi i demonstrira ih na karti.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: S obzirom na to da se Afrika izučava kao cjelina, nije potrebno posebno proučavati regije Afrike. Dovoljno je ukazati na specifičnosti po kojima su te regije prepoznatljive u svijetu.

Nastavnik treba da organizuje aktivnosti za izradu projektnog rada, organizuje rad u grupama, upućuje učenike na korišćenje interneta, literature, audio i video-zapisa. Upućuje učenike kako da sređuju, klasifikuju i prezentuju materijal. Pomaže učenicima u izradi eseja, zidnih novina, panoa, plakata. Sadržaj ove nastavne teme nastavnik treba da obogaćuje filmskim, tekstualnim i ilustrativnim materijalom.

a) Sadržaji/pojmovi: visoka Afrika, niska Afrika, ekvator, prašuma, savana, stepa, pustinja, Sahara, Kilimandžaro, Nil, piramide, crna i bijela Afrika, kolonizacija, tropski proizvodi, plantažna proizvodnja, Egipat

b) Aktivnosti učenja: Uz korišćenje karte, učenici određuju geografski položaj Afrike i upoređuju ga sa drugim kontinentima, rade esej na temu prirodnih zanimljivosti Afrike, diskutuju na temu nestašice pitke vode, rade pano na temu biljni i životinjski svijet Afrike, izrađuju projekat na temu Problemi afričkog stanovništva.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 2+3

Obrazovno-vaspitni ishod 9

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da objasni geografski položaj, prirodne i društvene karakteristike Sjeverne Amerike.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- objasni geografski položaj Sjeverne Amerike, njeno otkriće i kolonizaciju;
- navodi i locira na karti najveće oblike razuđenosti;
- opiše reljef Sjeverne Amerike, opiše kanjon rijeke Kolorado;
- upoređuje reljefne cjeline i zaključuju o uslovima za život;
- prepoznaje Jelouston (prvi nacionalni park);
- navodi klimatske faktore i objašnjava njihov uticaj na klimu kontinenta;
- razlikuje klimatske tipove;

- analizira kopnene vode i zaključuju o načinu iskorišćavanja;
- izdvaja karakteristični biljni i životinjski svijet;
- koristeći odgovarajuće parametre, analizira elemente i strukturu stanovništva;
- opisuje karakteristično stanovništvo (Indijance, Inuite, Eskime);
- navodi prirodne resurse;
- analizira uticaj prirodnih i društvenih faktora na razvitak privrede;
- locira na karti glavne industrijske i poljoprivredne reone;
- objašnjava pojmove: megalopolis, tehnopolis, gradovi konurbacije;
- kritički vrednuje ulogu SAD i Kanade u svijetu;
- na karti locira države Sjeverne Amerike i njihove najznačajnije gradove.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik treba da koristi metode i aktivnosti koje će podsticati i razvijati sposobnosti klasifikacije i sistematizacije, izdvajanja bitnog od nebitnog, kao i uočavanje važnih podataka i činjenica. Preporučujemo da se statistički podaci koriste samo ilustrativno ili komparativno. Sadržaj ove nastavne teme treba obogatiti filmskim, tekstualnim, ilustrativnim materijalom, a mnogo je mogućnosti i za korišćenje interneta. Učenike treba upućivati na samostalan i kreativan rad uz upotrebu različite dostupne literature.

a) Sadržaji/pojmovi: Sjeverna Amerika, otkriće i kolonizacija, Apalači, Kordiljeri, prerije, kanjon Kolorado, Nijagarini vodopadi, tornado, Misisipi, Jelouston, gejzir, bizon, Inuiti, Indijanci, megalopolis, tehnopolis, Njujork, Vašington, Los Angeles, Toronto

b) Aktivnosti učenja: Učenici posmatraju film o nacionalnim parkovima Sjeverne Amerike, razgovaraju i diskutuju na datu temu. Na nijemoj karti unose nazive najvećih oblika razuđenosti, kopnenih voda (rijeka i jezera); po grupama na internetu istražuju, prikupljaju i izdvajaju informacije, interpretiraju na temu prirodnih karakteristika (reljef, klima, biljni i životinjski svijet), rade pano na temu stanovništva, analiziraju privrednu kartu sjeverno-američkog kontinenta, izvode zaključke i rade kraće eseje na temu Karakteristična naselja.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 2+3

Obrazovno-vaspitni ishod 10

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da odredi prostor Srednje Amerike, objasni prirodne i društvene karakteristike.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- locira na karti Srednju Ameriku;
- opiše obale i izgled reljefa i demonstrira je na karti;
- vrednuje značaj Panamskog kanala;
- opisuje visinske pojaseve;
- opisuje kopnene vode (rijeke, jezera);
- prepoznaje karakteristični biljni i životinjski svijet;
- opisuje stare civilizacije: Maje, Asteke, Inke;
- navodi posljedice kolonizacije;
- koristi odgovarajuće parametre, analizira elemente i strukturu stanovništva;
- povezuje prirodu i način privređivanja;
- prepoznava poljoprivredne proizvode po kojima je Srednja Amerika poznata u svijetu;
- na karti locira države Srednje Amerike.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitanog ishoda: Nastavnik treba što više da koristi metode kritičkog razmišljanja, da organizuje grupni oblik rada sa konkretnim zadacima, da podstiče učenike na samostalan, kreativan rad uz upotrebu različitih izvora znanja (geografski atlas, dječja literatura, enciklopedije, internet), da im pomaže u prikupljanju i selekciji materijala,

izdvajanju bitnog od nebitnog i pripremi izvještaja.

- a) **Sadržaji/pojmovi:** Srednja Amerika, Atlantski okean, Tih okean, Meksički zaliv, Panamski kanal, Popocatepetl, Orizaba, prirodne zone, Maje, Inke, Asteci, rude, plantažna poljoprivreda, Meksiko Siti
- b) **Aktivnosti učenja:** Učenici na karti lociraju oblasti Srednje Amerike, imenuju ostrvske skupine, mora, zalive; koristeći kartu uočavaju značaj geografskog položaja; rade pano na temu: Panamski kanal; na fotografijama ili filmu prepoznaju karakteristične rase i rasne mješavine; analiziraju privrednu kartu Srednje Amerike.
- c) **Broj časova realizacije (okvirno) 1+2**

Obrazovno-vaspitni ishod 11

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da opiše geografski položaj i objasni prirodne i društvene karakteristike Južne Amerike.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- na karti locira Južnu Ameriku;
- opisuje geografski položaj i upoređuje ga sa Sjevernom Amerikom;
- opisuje obale;
- analizira reljef i izdvaja prirodne cjeline;
- razlikuje klimatske i karakteristične biljne pojaseve;
- opisuje vode i ukazuje na njihov značaj;
- objasni pojam Amazonija;
- procijeni značaj šuma i voda Amazonije;
- navodi posljedice uništenja šuma Amazonije;
- objasni pojmove: selvasi, ljanosi, pampasi;
- prepozna karakteristični biljni i životinjski svijet;
- navodi posljedice kolonizacije;
- objasni rasnu i nacionalnu raznolikost društva;
- navodi najznačajnije prirodne resurse Južne Amerike;
- dovodi u vezu uticaj prirodnih i društvenih faktora na privredni razvitak pojedinih oblasti;
- prepozna karakteristične poljoprivredne proizvode;
- pokaže na političkoj karti države Južne Amerike.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik organizuje rad u timu, grupama, parovima. Pomaže učenicima u pripremanju materijala, izradi prezentacije, izvještava o rezultatima grupnoga rada.

Sadržaj nastavne teme treba obogatiti filmskim, ilustrativnim i tekstualnim materijalom.

- a) **Sadržaji/pojmovi:** Južna Amerika, Amazon, La Plata, Ognjena zemlja, Andi, Akonkagva, selvasi – prašume, ljanosi – savane, pampasi – stepe; melezi, mulati, mesteci, zambosi, kreoli; tropske kulture, turizam, Rio de Ženeiro
- b) **Aktivnosti učenja:** Učenici na karti lociraju oblasti koje pripadaju Južnoj Americi, koristeći kartu određuju geografski položaj Južne Amerike i upoređuju ga sa ostalim kontinentima; po grupama ili parovima na internetu istražuju, prikupljaju i izdvajaju informacije: interpretiraju sadržaje na temu prirodnih karakteristika (reljef, klima, Amazonija - biljni i životinjski svijet); rade pano na temu stanovništva; analiziraju privrednu kartu južnoameričkog kontinenta i izvode zaključke; rade kraće eseje na temu Karakteristična naselja.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 2+2

Obrazovno-vaspitni ishod 12

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da objasni geografski položaj, prirodne i društvene karakteristike Australije i Okeanije.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- opiše geografski položaj Australije i Okeanije i upoređuje ga sa ostalim kontinentima;
- na karti uoči prostornu udaljenost;
- zaključi o posljedicama izolovanosti;
- opiše obale, koralni sprud, koralno ostrvo atol i demonstrira na karti;
- imenuje ostrvske skupine Okeanije i locira ih na karti;
- opiše površinu kontinenta;
- razlikuje klimatske tipove;
- uočava razlike u vremenu;
- opiše kontinentalne vode (rijeka, jezera);
- objasni pojmove: uadi, arteški bunar;
- zaključuje o problemima u vezi sa snabdijevanjem vodom;
- prepozna karakteristični biljni i životinjski svijet;
- objasni naseljavanje australskog kontinenta;
- pronalazi uzroke rijetke naseljenosti Australije i Okeanije;
- opisuje autohtono stanovništvo;
- analizira uticaj prirodnih i društvenih faktora na razvitak privrede;
- upoređuje privredni razvitak Australije i Okeanije;
- locira na karti ostrvske grupe Okeanije;
- vrednuje značaj avionskog saobraćaja.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik treba da upućuje učenike na korišćenje raznovrsne literaure, enciklopedija, interneta i očiglednih sredstava, organizuje rad u grupama ili parovima. Nastavnik treba da primjenjuje aktivne oblike i metode rada koji se fokusiraju na aktivnost i saradnju učenika. Takođe treba da koristi geografsku kartu u svim fazama nastavnog procesa i na svim tipovima časova.

a) Sadržaji/pojmovi: Australija, Okeanija, Melanezija, Mikronezija, Polinezija, kolonizacija, okolna mora, koralni sprud, atol-koralno ostrvo, priroda, uadi-suvo riječno korito, arteški bunar, kengur, Aboridžini, Kreoli

b) Aktivnosti učenja: Učenici na karti upoređuju položaj Australije i Okeanije sa drugim kontinentima i razgovaraju na temu izolovanosti kontinenta; rade plakate na temu karakterističnog biljnog i životinjskog svijeta; prave radove na temu kolonizacije i stanovništva Australije; posmatraju i analiziraju film o starosjediocima Australije (Aboridžini, Kreoli); na nijemoj karti unose nazive ostrvskih skupina Okeanije; koristeći kartu vremenskih zona određuju trenutno vrijeme u Australiji i Okeaniji.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 2+2

Obrazovno-vaspitni ishod 13

Polarne oblasti

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da opiše položaj Arktika i Antarktika, objasni prirodne karakteristike polarnih oblasti i uslove za život.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- locira na karti prostor koji zahvata Arktik i Antarktik;
- opisuje geografski položaj Arktika i Antarktika i upoređuju ga;
- imenuje i pokazuje na karti okolna mora;
- zaključuje o istraživanjima Sjevernog i Južnog pola;
- opisuje izgled prostora;
- objasni polarnu klimu, zaključuju o uslovima života;
- objasni pojam: kratkodnevnicu, dugodnevnicu, polarna noć/dan;
- predviđa moguće posljedice otapanja ledenog pokrivača;
- uoči uticaj klime na formiranje specifičnog biljnog i životinjskog svijeta;
- prepozna karakteristični biljni i životinjski svijet;
- opisuje način života i rada ljudi u polarnim oblastima;
- upoređuje Arktik i Antarktik;
- procjenjuje načine iskorišćavanja polarnih oblasti.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Sadržaj ovog obrazovno-vaspitnog ishoda treba obogatiti tekstalnim, ilustrativnim i filmskim materijalom. Nastavnik treba da se oslanja na materijal koji učenici kontinuirano prikupljaju, pa se preporučuje da ga nastavnik čuva i sistematski izlaže na vidnom mjestu u učionici, što je dodatno motivaciono sredstvo za učenike, a naročito je korisno pri sistematizaciji gradiva. Takođe, odabrani materijal može se iskoristiti i za dizajniranje učionice/kabineta.

- a) Sadržaji/pojmovi:** Arktik, Antarktik, sjeverni pol, južni pol, sante, polarna noć, polarni dan, polarna pustinja, tundra, Eskimi, polarne životinje, pingvini, naučne baze
- b) Aktivnosti učenja:** Učenici po grupama ili parovima na internetu istražuju, prikupljaju, obrađuju, izdvajaju informacije i interpretiraju na temu polarnih oblasti; rade plakate na temu životinjskog svijeta; rade kraće eseje na temu stanovništva polarnih oblasti; razgovaraju i diskutuju na temu: Promjene klime i posljedice otapanja ledenog pokrivača.
- c) Broj časova realizacije (okvirno)1+2**

IX razred

Obrazovno-vaspitni ishod 1

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da objasni položaj, veličinu, granice i državno uređenje Crne Gore.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- objasni prirodne i administrativne granice Crne Gore;
- nacrtaj nijeme karte Crne Gore i unesi u njih geografske elemente;
- objasni položaj Crne Gore i uporedi ga sa drugim državama;
- opiše državne simbole i objasni njihovo značenje;
- objasni državno uređenje.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda:

Nastavnik treba da ukaže na osnovne elemente geografskog položaja, veličine i granica Crne Gore. Nastavnik upućuje i osposobljava učenike za korišćenje i čitanje geografske karte i izradu najjednostavnije karte Crne Gore.

Nastavnik podstiče učenike da povezuju prethodna znanja i iskustva s novim sadržajem.

a) Sadržaji/pojmovi: sredozemna zemlja, balkanska zemlja, kopnene/morske granice, prirodne/vještačke granice; državni simboli

b) Aktivnosti učenja: Uz korišćenje geografske karte učenici objašnjavaju geografski položaj Crne Gore i izvode zaključke o pogodnostima položaja; uz pomoć karte i grafičkih pokazatelja, upoređuju veličinu teritorije sa susjednim i drugim evropskim državama; uz pomoć karte istražuju granice, navode susjedne države.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 1+1

Obrazovno-vaspitni ishod 2

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da objasni prirodne karakteristike Crne Gore: reljef, klimu, vode, biljni i životinjski svijet, nacionalne parkove.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- obrazlaže faktore koji su formirali i mijenjali izgled površine Crne Gore;
- objašnjava osnovnu geološku strukturu i seizmičnost tla u Crnoj Gori;
- navede reljefne cjeline i njihove osnovne prirodne karakteristike;
- upoređuje reljefne cjeline;
- procjenjuje uslove života u različitim oblastima u Crnoj Gori;
- obrazlaže geografske faktore i klimatske elemente koji utiču na klimu Crne Gore;
- navodi klimatske tipove u Crnoj Gori i analizira njihove karakteristike i uticaj;
- ocijeni značaj Jadranskog mora i kopnenih voda;
- analizira razmještaj kopnenih voda i njihov značaj i specifičnosti rijeka i jezera;
- navede slivove kojima pripadaju rijeke Crne Gore i njihove veće pritoke;
- crta kartu Crne Gore i unosi veće rijeke i jezera;
- identifikuje probleme u vezi sa snabdijevanjem čistom vodom i probleme u vezi sa zagađenjem voda;
- upoređuje biljne i životinjske zajednice planinske i primorske Crne Gore;
- objasni specifična obilježja svakog nacionalnog parka pojedinačno.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik treba da ukaže na osnovne karakteristike reljefnih cjelina. Nastavnik usmjerava učenike na detaljnija, zahtjevnija i trajnija posmatranja.

Nastavnik planira terenski rad i omogućava učenicima posjetu nekog od interesantnih oblika reljefa u njihovom kraju i okolini, posjetu meteorološkoj stanici, nekom vodenom objektu, nacionalnom parku. Nastavnik treba da navodi učenike da povezuju i koriste prethodna znanja i iskustva s novim sadržajima, podstiče ih na slobodno razmišljanje i postavljanje pitanja.

Nastavnik treba da navodi učenike da na osnovu novih znanja i iskustava prepoznaju sličnosti i razlike između različitih tipova klime i da zaključuju o uslovima života, usmjerava učenike da ustanovljavaju sličnosti i razlike među različitim vodama i da zaključuju o njihovom značaju. Nastavnik akcentuje problem sve veće nestašice čiste vode, usmjerava učenike na kritičko razmišljanje o štetnom uticaju čovjeka na okolinu, podstiče učenike na traženje odgovora zašto se neka područja stavljaju pod zaštitu. Organizuje grupni oblik rada uz konkretne zadatke, upućuje učenike na različite izvore

znanja, pomaže im u prikupljanju, selekciji materijala i pripremi izvještaja.

a) Sadržaji/pojmovi: brdsko-planinska oblast, nizijska oblast, primorska oblast; spoljašnje sile; Sutorina, Luštica, Boka Kotorska, Oštri rt, Bojana; klif, plaža, potkapina, pećine, škrapa, vrtača, uvala, kraško polje, jama, pećina; Zetska ravnica, Bjelopavlička ravnica, Nikšičko polje, Duga, Dinarski sistem, lednički reljef, fluvijalni reljef, sredozemna klima, izmijenjeno sredozemna klima, umjereno kontinentalna klima, planinska klima, subplaninska klima, temperaturna inverzija, Jadransko more, rijeke, jezera, ledničko/kraško/riječno/vještačko jezero, voda u kršu, salinitet, promil, estavela, tajnica, ponornica, biljna zajednica; makije, šume, trave; ekološka ravnoteža, šumski kompleksi, aromatično bilje, šumski plodovi; Biogradska gora, Skadarsko jezero, Durmitor, Lovćen, Prokletije; ekološka država

b) Aktivnosti učenja: Na osnovu filma, fotografija, vlastitog zapažanja, učenici objašnjavaju nastanak različitih oblika reljefa; u grupama istražuju prednosti i nedostatke koje su zapazili u različitim reljefnim oblastima i tokom prezentacije obrazlažu, dovode u vezu, zaključuju, diskutuju, daju predloge za razvoj i primjenu resursa; na osnovu geografske karte kao modela, prave sopstvene karte gdje samostalno ucrtavaju i zapisuju nazive rijeka, jezera; na osnovu grafičkih pokazatelja daju mišljenje o klimatskim elementima; u grupama dobijaju istraživački zadatak da utvrde zaštićene biljne i životinjske vrste i zajednice, predlože i obrazlože mjere.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 5+6

Obrazovno-vaspitni ishod 3

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da obrazloži društvene karakteristike Crne Gore.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- analizira kretanje broja stanovnika na nivou države i po regijama;
- razlikuje faktore koji utiču na kretanje stanovništva u Crnoj Gori;
- izračuna gustinu naseljenosti;
- objasni pojmove natalitet, mortalitet i izračunava prirodni priraštaj stanovništva;
- objasni strukturu stanovništva (starosna, polna, rasna, religijska, jezička, obrazovna, nacionalna);
- objasni pojam naselja i izdvaja gradska i seoska naselja;
- identifikuje aktivnosti kojima čovjek zagađuje prirodnu sredinu;
- obrazloži obnovljive i neobnovljive resurse u Crnoj Gori;
- objasni značaj energetske resursa u Crnoj Gori;
- objasni pojam privrede i ukazuju na njen značaj;
- razlikuje privredne djelatnosti;
- analizira uticaj prirodnih i društvenih faktora na privredu Crne Gore.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik treba da ukaže učenicima na osnovne karakteristike stanovništva, a u obradi sadržaja neizbježna je upotreba određenih statističkih podataka, dijagrama, grafikona. Nastavniku se preporučuje da od učenika ne zahtijeva memorisanje brojčanih podataka, već da ih upućuje kako se oni koriste. Nastavnik treba da ukaže na različite funkcije i tipove naselja, osmišljava rad u timu (grupama), pomaže učenicima u popunjavanju nijeme karte i izradi seminarskih radova. Nastavnik učenicima ukazuje na razvoj privrede u cjelini i pojedinim privrednim djelatnostima, kao i na prirodnu osnovu razvoja. S obzirom na složenost ove problematike, težište treba da bude na najvažnijim karakteristikama razvoja.

a) Sadržaji/pojmovi: migracije, gradsko stanovništvo, seosko stanovništvo, starosna struktura, konfesionalna struktura, nacionalna struktura, ekonomska struktura, struktura po polu, obrazovna struktura; seoska naselja, gradska naselja; funkcije naselja, urbano naselje, ruralno naselje; depopulacija, turizam, poljoprivreda, industrija, saobraćaj, trgovina-trgovinski bilans; tranzicija

b) Aktivnosti učenja: Učenici izrađuju kreativne karte na kojima predstavljaju bogatstvo različitosti koje zapažaju u odnosu na stanovništvo Crne Gore, prezentuju ih i zastupaju; objašnjavaju uzroke i posljedice migracija stanovništva; na karti najprije samostalno, pa u grupama, određuju pravce kretanja stanovništva i predstavljaju pred ostalima, obrazlažu i diskutuju; na osnovu vlastitih znanja i tematske karte navode privredne potencijale Crne Gore; u grupama dobijaju zadatak da analiziraju, povežu i objasne društvene karakteristike i privredu.

c) Broj časova realizacije (okvirno) 3+4

Obrazovno-vaspitni ishod 4

Na kraju učenja učenik će biti sposoban da objasni prirodne i društvene karakteristike regija u Crnoj Gori.

Ishodi učenja

Tokom učenja učenik će moći da:

- navede regije Crne Gore, demonstrira ih na karti;
- obrazlaže prirodne i društvene karakteristike regija u Crnoj Gori;
- upoređuje regije Crne Gore prema specifičnim karakteristikama;
- analizira mogućnosti razvoja regija.

Didaktičke preporuke za realizaciju obrazovno-vaspitnog ishoda: Nastavnik treba da navodi učenike da na osnovu vlastitih znanja i iskustava na konkretnim primjerima pronalaze sličnosti i razlike između geografskih regija Crne Gore. Nastavnik organizuje raznovrsne aktivnosti i oblike rada (grupni rad, timski rad, rad u paru) prilikom realizacije ove teme. Sadržaj nastavne teme valja obogatiti ilustrativnim, filmskim materijalom i statističkim podacima.

a) Sadržaji/pojmovi: Crnogorsko primorje, Srednja Crna Gora, Sjeverna Crna Gora

b) Aktivnosti učenja: Na karti Crne Gore učenici pokazuje geografske regije, rade seminarske radove na temu: Regije Crne Gore, analiziraju grafikone i crtaju tematske karte geografskih regija

c) Broj časova realizacije (okvirno) 2+4

F. DIDAKTIČKE PREPORUKE ZA REALIZACIJU PREDMETA

Nastavnicima se preporučuje orijentacioni broj časova po obrazovno-vaspitnim ishodima. Obrazovno - vaspitni ishodi i ishodi učenja dati su tabelarno. Nastavnik ostvaruje vaspitno-obrazovne ishode kroz aktivnosti učenika. Jednom aktivnošću može se dostići više ishoda, a jedan ishod može se dostići preko više različitih aktivnosti.

Sloboda i kreativnost nastavnika ispoljavaće se kroz samostalno planiranje i određivanje tipova časova, izbor nastavnih metoda i oblika rada, raspored nastavnih sadržaja, izbor nastavnih sredstava i aktivnosti za svaki obrazovno-vaspitni ishod. Primjeri aktivnosti samo su predloženi i nastavnik može upotrijebiti i druge načine za dostizanje ishoda. Prilikom planiranja nastavnoga sadržaja nastavnik treba da vodi računa o sposobnostima i uzrastu učenika, njihovim potrebama i interesovanjima, uslovima i nastavnim sredstvima kojima škola raspolaže.

Aktiviranje učenika moguće je primjenom nove nastavne tehnologije i svih metoda koje već dugo imaju primjenu u nastavi. Važno je samo primijeniti ih tako da se omogući maksimalna aktivnost učenika. Neki od oblika nastave koji mogu učiniti da nastava bude aktivna jesu:

- problemska nastava,
- programirana nastava,
- učenje otkrivanjem,
- individualizovana i diferencirana nastava,
- mikronastava (individualni rad, rad u parovima, rad u grupama) i
- učenje uz pomoć kompjutera.

Nastavnicima se preporučuje da u okviru svakog obrazovno-vaspitnog ishoda obrade i odgovarajuće sadržaje otvorenog dijela programa. Na primjer, prilikom obrade sadržaje iz neposredne okoline potrebno je voditi računa o usklađenosti sadržaja, kako bi učenici mogli da prave poređenja nastavnih sadržaja sa njima poznatim i bliskim sadržajima iz neposrednoga okruženja.

U nastavi Geografije upoznajemo se s mnoštvom geografskih informacija, pojmova, naziva, statističkih podataka. U tom pogledu, veoma je važno da se razvijaju sposobnosti za najlakše i najbrže usvajanje, obradu i primjenu geografskih informacija. Nastavnici treba da koriste metode i aktivnosti koje će podsticati i razvijati sposobnosti klasifikacije i sistematizacije, izdvajanje bitnog od nebitnog, kao i uočavanje važnih podataka i činjenica.

Da bi se ostvario kvalitet i trajnost stečenih znanja, neophodno je ostvariti korelaciju među različitim nastavnim predmetima. Priroda geografije kao nauke je takva da predstavlja sintezu i sponu između prirodnih i društvenih nauka, pa samim tim podrazumijeva korišćenje dostignuća drugih nauka. Geografija predstavlja idealan model za usvajanje sistema pojmova, što je jedan od osnovnih ciljeva učenja uopšte.

G. PRILAGOĐAVANJE PROGRAMA DJECI SA POSEBNIM OBRAZOVNIM POTREBAMA I NADARENIM UČENICIMA

a. Prilagođavanje programa djeci sa posebnim obrazovnim potrebama

Članom 11 *Zakona o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama* propisano je da se u zavisnosti od smetnji i teškoća u razvoju, kao i od individualnih sklonosti i potreba djece obrazovni programi, pored ostalog mogu:

- a) modifikovati skraćivanjem ili proširivanjem sadržaja predmetnog programa;
- b) prilagođavati mijenjanjem metodike kojom se sadržaji predmetnog programa realizuju.

Član 16 istog Zakona propisuje da je škola, odnosno resursni centar dužan da, po pravilu, u roku od 30 dana po upisu djeteta u osnovnu školu, donese individualni razvojno-obrazovni program (IROP) za dijete sa posebnim obrazovnim potrebama, u saradnji sa roditeljem i o tome obavijesti Zavod za školstvo, Centar za stručno obrazovanje i Ispitni centar.

Individualnim razvojno-obrazovnim programom se određuju: oblici vaspitno-obrazovnog rada za vaspitno-obrazovne oblasti, odnosno predmete/module, način izvođenja dodatne stručne pomoći, prohodnost između programa, prilagođavanje u organizaciji, standardi znanja, postignuća i vještina, provjera, ocjenjivanje znanja, postignuća i napredovanja djeteta, kao i raspored časova. Za pripremu,

primjenu, praćenje i prilagođavanje programa, škola obrazuje stručni tim koji čine: nastavnici, stručni saradnici škole ili resursnog centra, uz učešće roditelja. Individualni razvojno-obrazovni program se može u toku godine mijenjati, odnosno prilagođavati u skladu sa napretkom i razvojem djeteta.

b. Prilagođavanje programa darovitim učenicima

Prema Strategiji za razvoj i podršku darovitim učenicima (2015-2019), predviđen je specifični cilj: „Omogućiti obogaćivanje kurikuluma kao jedan od modela podsticanja darovitosti u školi“.

Kurikulum se obogaćuje po širini, ishodima i sadržajima učenja, kao i po dubini, metodama nastave/učenja koje treba da angažuju više misaone procese u obradi tih sadržaja, a u skladu sa sposobnostima, sklonostima, interesovanjima i motivacijom darovitih učenika. U procesu planiranja nastave, potrebno je da nastavnici pažljivo definišu ishode, sadržaje i metode učenja koji će biti izazovni za darovite učenike i koji će odgovarati njihovom stepenu razvoja, ali i biti povezani sa jezgrom modula. Sadržaji, kojima se obogaćuje program, treba da budu primjereni učenikovim interesovanjima, u cilju podsticanja njihove motivacije za rad i daljeg razvoja učenikovih potencijala. Oni treba da budu dovoljno izazovni i raznovrsni da podstiču više misaone procese, pri čemu tempo rada treba da bude fleksibilan i da odgovara brzini napredovanja svakog darovitog učenika. Važno je da nastavnici koriste interdisciplinarni pristup u nastavi, koji je zasnovan na integraciji problema iz različitih oblasti nauke, jer se tako podstiče želja darovitih učenika za proširivanjem i produbljivanjem znanja, kao i razvijanjem sposobnosti da reaguju na različite pojave.

Planiranje i pripremanje nastave treba da sadrži različite pristupe poučavanja, različite metode učenja, i na kraju, različite načine prezentovanja onog što se naučilo. Nastavu treba organizovati tako da omogući učenicima da primjenjuju metode učenja kao što su: rješavanje problema, izrada radova, istraživanja, kooperativno učenje, divergentno učenje i sl. Prilikom realizacije obogaćenog kurikuluma za redovnu nastavu, darovite učenike ne treba izdvajati iz odjeljenja, već im omogućiti individualan ili rad u grupi na zadacima i projektima uz stručno vođenje nastavnika. Postignuća u učenju se mogu unaprijediti kada daroviti učenici borave i uče u grupi onih sa sličnim sposobnostima i interesovanjima. Stoga je pored planiranja redovne nastave, potrebno sačiniti i plan rada dodatne nastave i sekcija (slobodnih aktivnosti) čijom će se realizacijom odgovoriti potrebama i interesovanjima darovitih učenika. U ovim planovima je potrebno posebno definisati ishode učenja koje podstiču više misaone procese (analiza, sinteza, evaluacija) kao i razvoj vještina.

H. VREDNOVANJE OBRAZOVNO-VASPITNIH ISHODA

Provjera i ocjenjivanje ishoda učenja je najvažnija i najosjetljivija faza vaspitno-obrazovnog rada. Od nastavnikovog vrednovanja zavisi hoće li znanje ostati na nivou reprodukcije ili će učenici učiti s razumijevanjem i upotrebljavati ga u školi i u svakodnevnome životu.

Uloga nastavnika kao procjenjivača, evaluatora u nastavnome procesu veoma je važna, a ona između ostalog obuhvata:

- ocjenjivanje i sve vrste intervencija koje daju povratnu informaciju o uspješnosti procesa učenja;
- primjenu različitih metoda i tehnika procjenjivanja i ocjenjivanja znanja;
- sve vrste verbalnih i neverbalnih odobravanja ili neodobravanja učeničkoga rada od strane nastavnika;
- analiziranje individualnog postignuća učenika u odnosu na njegove sposobnosti, radne navike, i motivaciju.

Kvalitet provjeravanja znanja biće na najvišem nivou uz poštovanje stručnih didaktičkih načela, kao što su primjena različitih načina i formi, uvažavanje individualnih razlika učenika, principa objektivnosti, strpljivosti, planiranja i javnosti ocjenjivanja.

Prilikom provjeravanja i ocjenjivanja znanja nastavnici treba da uzmu u obzir ove nivoe kompetencija: razumijevanje, analizu, sintezu, upotrebu, vredovanje. Nastava Geografije treba da bude usmjerena i na rješavanje problema, osposobljavanje učenika za vlastito određivanje i odlučivanje o rješenju problema. Cilj je razvijanje interesovanja i sposobnosti učenika.

Ako nastavnik dobro postavi tri osnovne pedagoške funkcije ocjenjivanja: informativnu, evaluativnu i instruktivnu, razviće još dvije veoma važne psihološke funkcije: motivaciona i razvojna. Dakle, ocjenjivanje se ne smije vezivati samo za utvrđivanje konačne ocjene, nego se više koristi kao sredstvo praćenja toka nastavnoga procesa.

Kako bi se obezbijedila usklađenost provjeravanja sa predviđenim ishodima programa potrebno je ubuduće proširiti repertoar načina i oblika provjeravanja, da se provjeravanjem pored saznajnih obuhvate i ostali ishodi programa: primjena znanja, rješavanje problema, kreativno i kritičko mišljenje, argumentovanje, zauzimanje stava, saradnja u grupi, donošenje odluke itd.

Usklađivanje ishoda programa sa oblicima provjeravanja znanja učenika:

Ishod programa poznavanje: (npr. znati, imenovati, navesti, prepoznati, identifikovati)
usmeno provjeravanje; stavke u objektivnim testovima, poput dopunjavanja kratkih odgovora, zadataka sparivanja, označavanja, pitanja sa višestrukim odgovorima

Ishod programa razumijevanje: (npr. moći interpretirati, navesti primjer ili ilustraciju, klasifikovati, sažeti, uporediti, objasniti, zaključiti ili predvidjeti)
razgovor, diskusija na času, eseji, problemski zadaci, pojmovne mape, dijagrami uzroka i posljedica, pitanja s višestrukim odgovorima

Ishod programa primjena: (npr. sprovesti, primijeniti, demonstrirati, upotrijebiti)
rješavanje problemskih zadataka; izvođenje aktivnosti

Ishod programa analiza: (npr. razlikovati, razlučiti, sistematizovati, pripisati)
studije slučaja, projekti, vježbe rješavanja problema, debate, eseji (seminarski rad), istraživački radovi

Ishod programa evaluacija: (npr. provjeriti, pratiti, kritikovati, procijeniti)
kritički prikazi, kritike, studije slučaja, dnevници, problemski zadaci, debata

Ishod programa kreativna produkcija (npr. generisati, napraviti hipotezu, osmisliti, planirati, proizvesti, konstruisati)
istraživački projekti, eksperimenti, izvođenje, eseji, dizajniranje veb stranica

Ocjenjivanje je pridavanje bročane ili opisne vrijednosti (ocjene) rezultatima praćenja i vrednovanja znanja i zalaganja učenika, a na osnovu unaprijed utvrđenih kriterijuma.

Kriterijumi ocjenjivanja se izvode iz ishoda programa i govore nam šta će učenik biti u stanju da uradi na određenom nivou ocjene. Prilikom definisanja kriterijuma ocjenjivanja u kognitivnom području često se koristi Blumova taksonomija.

PAMĆENJE - Učenik se prisjeća prethodno naučenog gradiva, zna specifične činjenice, metode, procedure, zna osnovne koncepte i principe, poznaje terminologiju, datume, ličnosti, mjesta, ključne ideje - ko, šta, kada (zadaci tipa: imenuj, nabroji, definiši, odaberi...).

RAZUMIJEVANJE - Učenik se izražava svojim riječima, opisuje, objašnjava, navodi vlastite primjere. Razlikuje uzroke i posljedice; interpretira grafikone, tabele, karte (zadaci tipa: *poređaj, protumači, razlikuj, grupiši...*).

PRIMJENJIVANJE - Ranije naučeno znanje koristi u novim situacijama, upotrebljava pojmove u novim kontekstima, rješava probleme, pravilno upotrebljava procedure, primjenjuje zakone (zadaci tipa: *primjeni, klasifikuj, modifikuj, demonstriraj...*).

ANALIZIRANJE - Učenik identifikuje komponente znanja, razumije strukture i kompozicije, razumije logičke postavke u zaključivanju, razlikuje činjenice i zaključke, otkriva glavne ideje, autorovo stajalište i pristranost, razlikuju bitno od nebitnog, sažima, uočava sličnosti i razlike, uspoređuje (zadaci tipa: *urediti, zaključiti, analizirati, klasifikovati, rastaviti na djelove...*).

EVALUIRANJE- Sposobnost da se procijeni vrijednost materijala, da donese odluku na osnovu datih kriterijuma i standarda, iskaže svoje mišljenje (npr. zadaci tipa: *ocijeni, obrazloži, argumentuj, zaključ...*).

KREIRANJE - Sposobnost da se nepovezani elementi povežu u koherentne i funkcionalne cjeline, da se reorganiziraju u nove oblike i strukture (npr. učenici pišu esej; *strukturiraj, generalizuj, kombinuj...*).

U našim školama koristi se numerička skala od 1 do 5, pa je potrebno precizno opisati ponašanje učenika za svaki od pozitivnih dijelova skale (od 2 do 5).

Provjeravanje i ocjenjivanje znanja treba biti usmeno i pismeno. Pismenu provjeru znanja treba se vršiti na objektivnim testovima, koji pokrivaju sve nivoe zahtjevnosti. Učenici treba da budu unaprijed upoznati s kriterijumima ocjenjivanja. Prilikom praćenja i ocjenjivanja rada učenika treba uzeti u obzir i rad na terenu, vježbe, izlaganje seminarских radova, zbirki. Nastavnik ne procjenjuje samo formalna znanja, nego i stepen angažovanja, motivacije, oblike učešća, saradnju, snalaženje u grupnom rješavanju zadataka, rezultate grupnoga oblika rada itd.

Prilikom provjere znanja učenicima treba omogućiti korišćenje odgovarajućih pomagala (različite vrste karata, slikovni materijal, grafičke prikaze...) kako bi najlakše pokazali svoje znanje.

I. USLOVI ZA REALIZACIJU PREDMETA

Za kvalitetno i efikasno izvođenje nastave Geografije neophodan je kabinet ili specijalizovana učionica. Učionica treba da bude opremljena potrebnim nastavnim sredstvima, literaturom, didaktičkim pomagalima i audio-vizuelnim sredstvima. U cilju korišćenja audio-vizuelnih sredstava u nastavi, treba da postoji mogućnost zamračivanja učionice.

Vizuelna sredstva dijele se na dvodimenzionalna i trodimenzionalna, a i jedna i druga mogu biti statična i dinamična. Dvodimenzionalna statična sredstva jesu karte, slike, dijagrami, grafikoni, crteži, skice, kartogrami, dijafilmovi, dijapozitivi, a dinamična su aplikacije, nijemi filmovi, televizijske

emisije. Trodimenzionalna statična sredstva su razne kolekcije, reljefni modeli, makete, a dinamična globusi, telurijumi i dinamični modeli.

Osnovno nastavno sredstvo u nastavi Geografije jesu raznovrsne geografske karte i globusi.

Neophodno je da obrazovno-vaspitna ustanova raspolaže geografskim kartama:

- karta svijeta (fizičko-geografska i politička karta),
- karte kontinenata (fizičko-geografske i političke),
- karte pojedinih regija Evrope,
- karte Crne Gore (fizičko-geografske, tematske),
- određene tematske karte (privredne, klimatske, biogeografske, saobraćajne, turističke),
- određene reljefne karte.

Kabineti (specijalizovane učionice) treba da budu opremljeni i odgovarajućim audio-vizuelnim sredstvima:

- dijaprojektorom sa dijafilmovima,
- episkopom,
- grafoskopom,
- televizorom,
- foto-aparatom,
- video-rikorderom,
- kasetofonom sa CD-om i
- kompjuterom sa TV-karticom uz mogućnost upotrebe novih informatičkih sredstava i interneta.

Kabineti treba da budu opremljeni i različitim modelima, fotografijama, DVD aparatom sa odgovarajućim filmovima, TV-emisijama, čart-tablom, projekcionim platnom, odgovarajućim audio-kasetama i CD-ima, folijama, makazama, skalpelom, hamer papirom, papirom u boji, stalcima za karte, olovkama u boji. Nastavna sredstva treba da se čuvaju u ormarima, a nastavniku (i učenicima) na raspolaganju treba da bude i odgovarajuća literatura, udžbenici, priručnici, časopisi, geografski atlas, radne sveske i zbirke zadataka.

Za izvođenje terenskog rada i ekskurzija potrebna su odgovarajuća pomagala, kao što su: termometri za vazduh, vodu i zemljište, barometar, metar-pantljičke, bidoni za vodu, lopata na rasklapanje, štoperice, lakmus papir, kompas, mjerač padavina, mjerač vjetra, topografske karte, planovi kraja gdje se terenski rad izvodi.

Geografiju u osnovnoj školi može izvoditi:

Regulisano Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i Pravilnikom o profilu obrazovanja nastavnika predmetne nastave.

Pored odgovarajućeg inicijalnog obrazovanja, nastavnik je dužan da radi na kontinuiranom stručnom usavršavanju u cilju sticanja didaktičkih, metodičkih i drugih znanja (seminari, simpozijumi i dr.).

Novi način rada podrazumijeva i niz kompetencija-nastavnik treba da bude dobar organizator (planiranje i izvođenje terenskoga rada, vođenje istraživačkih radionica, planiranje tematskih i projektnih radova itd.).

LITERATURA

1. Dječja enciklopedija znanja (I - IV), 1990, Ljubljana – Zagreb
2. Enciklopedija znanja, Gdje, 1990, Mladinska knjiga, Ljubljana – Zagreb
3. Geografski atlas za V, VI, VII, VIII razred osnovne škole, 2001, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Podgorica
4. Milošević, M., 2002: Geografija za VII razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
5. Milošević, M., 2002: Geografija za VIII razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
6. Popularna literatura (časopisi Gea, Zemlja i ljudi, National Geographic, Magazin-putopisi...)
7. Sitarica, R., Tadić, M., 2001: Geografija za V razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
8. Sitarica R., Tadić M., 2003: Geografska čitanka za V razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
9. Sitarica, R., Tadić, M., 2002: Geografija za VI razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
10. Sitarica, R., Tadić, M., 2003: Geografska čitanka za VI razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
11. Sitarica, R., Tadić, M., 2003: Geografska čitanka za VII razred osnovne škole, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
12. Veliki atlas životinja, 1991, TKPP Evro, Beograd

Preporučena literature za nastavnike

1. Asimov, I., 1980: Život u Svemiru, Beograd
2. Bakić, R., 2005: Gornje Polimlje-priroda, stanovništvo i naselja, Geografski institut Filozofskog fakulteta, Nikšić
3. Bakić, R., 1994: Demografski razvitak Sjeverne Crne Gore, UNIREKS, Podgorica
4. Vlahović, P., 1984: Narodi i etničke zajednice Svijeta, Vuk Karadžić, Beograd
5. Bakić, R., Mijanović, D., 2008: Stanovništvo Crne Gore u drugoj polovini XX vijeka, Geografski institut Filozofskog fakulteta, Nikšić
6. Bakić, R., 1991: Geografija Crne Gore, faktori prerasmjesta stanovništva, knjiga I, Univerzitetska riječ, Nikšić
7. Bakić, R., 2010: Ogledi iz demografije, Geografski institut Filozofskog fakulteta, Nikšić
8. Bakić, R., Doderović, M. 2005: Pomorska geografija, Geografski institut Filozofskog fakulteta, Nikšić
9. Burić, M., 2003: Geografsko-istorijski atlas Crne Gore, HKS Spektar, Podgorica
10. Davidović R., 1999: Regionalna geografija, PMF – Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad
11. Davidović R., 2000: Regionalna geografija, knjiga 2, PMF – Univerzitet u Novom Sadu, Novi Sad
12. Divljak-Arok, G., 1991: Možda Australija, Književna zajednica Novog Sada, Novi Sad
13. Doderović, M., 2010: Okeanija, regionalno-geografski pregled, Geografski institut Filozofskog fakulteta, Nikšić
14. Doderović, M., 2011: Antarktik, Geografski institut Filozofskog fakulteta, Nikšić
15. Doderović, M., 2011: Srednja Amerika, prostor i stanovništvo, Geografski institut Filozofskog fakulteta, Nikšić
16. Dukić, D., 1977: Klimatologija, Naučna knjiga, Beograd
17. Dukić, D., 1982: Hidrologija kopna, Naučna knjiga, Beograd
18. Ekološke aktuelnosti u Crnoj Gori, 1988, CANU, Titograd
19. Grupa autora: Enciklopedijski leksikon – Mozaik znanja 19, 1977, Biologija, Beograd
20. Grupa autora: Enciklopedijski leksikon – Mozaik znanja 19, 1977, Geografija, Beograd
21. Ivkov, A. 2000, Metodčki priručnik za nastavu geografije, PMF – Odsjek za geografiju, Novi Sad

22. Ilustrovana enciklopedija Vasiona, 2001, „Zmaj“ Novi Sad
23. Ilustrovana enciklopedija Zemlja, 1982, „Vuk Karadžić“, Beograd
24. Ivić, I. i drugi, 2001: Aktivno učenje, Institut za psihologiju, Beograd
25. Kartal, P., Radović, M., 2002: Geografski prostor Crne Gore, Geografija plus, Unireks, Podgorica
26. Kasalica, S., 1988: Sjeverna Crna Gora, turističko – geografska studija, Univerzitetaska riječ, Nikšić
27. Nedeljković M., 2001: Leksikon naroda svijeta, Srpska književna zadruga, Beograd
28. Petrović M., 1998: Putopisi I i II, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
29. Radović, M., 2002: Turistička geografija Crne Gore, Fakultet za turizam i hotelijerstvo, Kotor
30. Radojičić, B., 1996: Geografija Crne Gore, prirodna osnova, UNIREKS, Nikšić
31. Radojičić, B., 2002: Geografija Crne Gore, društvena osnova i regije, 2002 DANU, Podgorica
32. Radojičić, B., 1982: Nikšićki kraj, Nastavnički fakultet Nikšić
33. Rudić V., 2000: Metodika nastave geografije, Geografski fakultet, Beograd
34. Rakićević, T., 1978: Opšta fizička geografija, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd
35. Statistički godišnjaci
36. Stefanović, M., 1999: Afrika, sjaj i tama, BMG, Beograd
37. S decom oko sveta, Kreativni centar

Napomena:

Nastavnici mogu dopuniti literaturu i preporučiti korišćenje drugih izvora u cilju aktuelizacije nastave, novih otkrića i saznanja, kao i za potrebe zadovoljenja interesovanja učenika, interesa lokalne zajednice i socijalnih partnera.

Predmetni program **GEOGRAFIJA** za VII, VIII i IX razred osnovne škole uradila je Komisija u sastavu:

Dragica Vujačić, predsjednica

Nada Maras, članica

Slađana Folić, članica

Dragoje Đokić, član

Program je rađen na osnovu prethodnog programa (geografija, 2004; 2011), u skladu sa "Metodološkim uputstvom za pisanje predmetnih programa zasnovanih na ishodima", najnovijom literaturom i saznanjima iz oblasti geografske nauke i metodike nastave geografije, na osnovu obuke za izradu predmetnih programa kao i dugogodišnjeg nastavnog iskustva autora programa.

Nacionalni savjet za obrazovanje (II saziv) na 15. sjednici, održanoj 03. jula 2017. godine, utvrdio je predmetni program **GEOGRAFIJA** za VII, VIII i IX razred osnovne škole.

ANEKS 1 OPŠTI DIO JAVNO VAŽEĆEG OBRAZOVNOG PROGRAMA ZA OSNOVNO
OBRAZOVANJE I VASPITANJE